

TURKISH-UZBEK IN PARALLEL CORPUS TEXTS ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS

Sharipova Gulmira Azimzhanovna

2nd-year graduate student at the Faculty of Journalism of UzNU

Scientific supervisor: p.d.p.s., prof.M.Yo'ldoshev

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7834013>

Abstract. This article deals with the study of phraseological expressions found in Turkish sources included in *uzbekcorpus.uz*. The content and essence of phraseological expressions, their importance as a learning aspect of linguo-cultural studies, their appearance in Turkish texts, and their interpretation are given. Also, the phraseological expressions presented in the Turkish texts are compared with the Uzbek language. Conclusions are given.

Keywords: *lingvokulturology, phraseological phrase, culture, phraseological combination.*

Introduction. It is known that the object of the science of linguistics and culture is the study of the interaction and interaction of language and culture as a whole. Lingvokulturology researches and studies language as a phenomenon of culture, as a carrier of culture. Culture is created by a person who uses language instead.

Purpose and objective: This article is about the research of phraseological expressions found in Turkish sources included in *uzbekcorpus.uz*. The content and essence of phraseological expressions, their importance as a learning aspect of linguo-cultural studies, their appearance in Turkish texts, and their interpretation are given. Opinions are given and aspects that need to be done are highlighted.

Main part:

It is known that the subject of linguocultural science is language units that have acquired a symbolic, figurative, metaphorical meaning in culture, and the results of which are summarized in the human mind and reflected in myths, legends, phraseology, metaphors and symbols. In this case, a specific linguistic and cultural unit can belong to several semiotic systems at the same time: a certain custom can become a phraseology, a proverb, a proverb. The phraseological fund of the language is a valuable source of information about the culture and mentality of the people. Phraseologisms embody the myths, traditions, legends, customs, traditions, spirituality, and morals of a certain people. For example, playing the drums before the wedding, hastily speaking ahead of time about something that is not certain to happen. It can be seen that the pattern of counting words unique to a language has been transferred to phraseologisms.

Let's consider phraseological phrases and combinations based on examples based on Ömer Zülfü Livaneli's work "Son ada":

Konuşma bitmişti. Bizler evlerimize dağılırken, bu önerinin ne olacağı üzerinde kafa yormaya başlamıştık bile. (The conversation ended. When we went to our homes, we had already begun to puzzle over what this proposal would be.) Kafa yormak - to freeze the head - to think, to be thoughtful.

.“*Elchin Asadbekning qizi haqida gapirganida Zelixon ko‘p ham bosh qotir-madi.*”

O gunlerde kafamı patlayacak bın bır plan kurdum. In those days, I made a thousand and one plans that would not leave my mind. To explode in the head. Synonym: head(i) swollen-

thinkingly confused 2; his head froze 3; his brain went crazy. “*Шу кунда ҳамманинг боши шииган.*” Ойбек. Қутлуғ қон.

Evde sepetleri, sehpalari tekmliyor, küfredip duruyordu- Birer bira açıp, üzüm salkımlarının altına oturduğumuzda bile Başkan'a; söviip saymayı bıraktamıştı: “Kafayı yemiş bu adam!” diyordu. “*Kesinlikle kafayı yemiş. He kicked baskets and coffee tables in the house and cursed... Even when we opened a beer and sat under the bunches of grapes, he did not stop cursing the President: "He's crazy!" he said. "He, Of course he cheated. Synonym: to eat the head* Manzura qaynonasining hajri qarobatga chidolmay aqldan ozganini eshit-gan edi.”

'Başkan'in sağında I Numara, solunda, eşi oturuyordu; Diğer komite üyeleri--bu ârada surati iyice asılmış olan Yazar da- masanın başında yerlerini almışlardı. ("On the right side of the President sat No. 1, on his left his wife; the other members of the Committee - and the Author himself, with a very pale face - took their places at the head of the table.) inserted, the brow is carved. Synonym: to snow from the forehead.

“*Тўраларимизнинг қовоғидан қор ёғади... Яқин бориб бўлмайди*”.

Beni tembihlemiş olmasına rağmen toplantıda konuşmadığım, katliam önerisine karşı çıkmadığım için-onunla göz göze gelmemeye çalışmış, oturum biter bitmez de kaçmıştum oradan. (Although he warned me, I tried not to make eye contact with him because I did not speak up at the meeting and oppose the extermination proposal, and I ran away before the end of the session.) . “*Аммо қўз қўзга тўшганда бунга журъат этолмай, қизни секин олдинга.*”

Yazar'ın ne yaptığını merak ettim, herhalde o da bir başka tepeden katliamı izliyor ya da yüreği götürmediği için evde kulaklarını tıkamış vaziyette oturuyordu (I wondered what the writer was doing, maybe he was watching the next "massacre" from above or he was sitting at home with his ears closed because he couldn't bear his heart.) Synonym: to be heartbroken, to be heartbroken, to be heartbroken. .

“*...ўзидан азиз бир парчани қайдадир тўшириб қолдирган кўйи етиб келганда юр ак-бағри қонга тўлганди.*”

İşler iyice çığırından çıkmıştı artık. (*shlar anchagina izdan chiqib bo'lgan edi.*) **Çığırından çıkmak**-chig'iriqdan chiqmoq- izdan chiqmoq-iziga tushmoq (antonimi). *To get out of the way.*

“*Жамиятда иқтисодий ва маънавий ҳаёт издан чиқиб, тартиб-интизом бузилган кезларда одамларни шу инстинкт бошқариб туради.*”

Olaylar artık çığırından çıktığı ve gerçek bir savaş halini aldığı için yapabileceğimiz pek bir şey kalmamıştı. (İşlar nazoratdan chiqib, haqiqiy urushga aylangani uchun biz ko'p narsa qila olmadik.) *There wasn't much we could do as things got out of hand and turned into an actual war.)*

Icim parcalandi ama elimden ne gelirdi ki! (*Yuragim parchalandi, lekin nima qila olardim!*) **Ici parcalanmak**- yuragi ezilmoq, ruhan azoblanmoq. *To be torn apart - to be heartbroken, to be mentally tormented.*

“*Отаси қазосидан бери Фазилат уни қўмсаб, юраги эзилиб, кўп тунларни ўйқуси з, кўп кунларни йиглаб ўтказарди.*”

Başkan, bu akıl almaz cüret karşısında şaşırılmış bir halde "Sen de kim oluyor sun ?" diye sordu. (The president was surprised by this incredible courage, who are you? - he asked.) *Unbelievable, unbelievable.*

“Хусан кўзларига ишонмади. Опалар изидан бу кун Хасан ҳам келиши ақлга сиғма
сди.”

"Adamların **canini yakmadan çekil kenara**" (Odamlarning **boshiga yetmasdan** oldin chetga o't!). **Canini yakmak**-boshiga yetmoq. Sinonimi: **boshini yemoq**.

To reach the head of the soul. Synonym: to eat the head.

«Сен орага тушмасанг ҳам, ўз оғидан йитиб, бошини еб кетаверади булар. Сул тонмурод акам наша қилиб, хандон ташлаб қолди. —»

Böyle bir çığığı, böyle **yürek parlayan** bir dehşet anlatımını ilk kez duyuyorduk. (It was the first time we heard such a cry, heart-shaking horror.) **Yürek parlayan**- yurakni larzaga soluvchi, yurakni pora qiladigan. Heart-wrenching, heart-wrenching, heart-wrenching."

“Саҳнада кечаётган оғир, юракларни ларзага соладиган воқеалардан ҳа-
яжонланиб йиғлаб юбормасин, деб Мавжуда аммаси уни бағрига...”

Bu arada sevgili yazar dostum, aklıma senin bütün bunları bize daha önce söylediğin, hepimizi uyardığın geldi ve içimde bir şeyin **kırıldığını** hissettim. (By the way, my dear writer friend, it occurred to me that you told us all this earlier, that you warned us all, and I felt something break inside me.) **Bir şeyi kırılmak**- nimadir uzilmoq. To break something.

“Ichida bir nima uzilgandek, tizzasini quchoqlab, tirishib qoldi. To 'rsig' i oftobda yuma lab yotibdi,”

O akşam seni nereye kapattıklarını soruşturur ve bulmaya çalışırken **içime çötklenen sıkıntı** ugursuz bir önsezi gibi, bu işin daha kötüleşecek sonuçlarını sezdiriyordu. (As I searched and tried to find the place where you were locked that night, the sadness that came over me, like a terrible warning, foreshadowed the worst consequences.) **içime çötklenen sıkıntı**-qalbinga to'plangan siqilish, qaygu. Depression, sadness accumulated in my heart.

Soru sorulmasından **ödleri kopuyor**. (Savol berilishidan **o'tlari yoriladi**.) (The grass bursts from being asked a question.) **ödleri kopumek**-qattiq qo'rqmoq, o'tlari yorilmoq. Be very afraid. Sinonimi: **o'takasi yorilmoq**.

«Меҳмон» аравани кўргач бир сергак тортдию нима гаплигига тушунди. На ўтак аси ёрилди, на қалтираб қолди.”

Lara 'yla birlikte **ihtiyati elden bırakmadan** evden çıktık, sakına sakına yürümeye başladık. (Lara and I carefully left the house and began to walk carefully.) **Ihtiyati elden bırakmamak**-ehtiyotkorlik bilan-hushyorlikni qo'ldan chiqarmay.- carefully - not losing vigilance.

Lara 'nın **ağzını bıçaklar açmıyordu**. Kötülüğün her yerde galip geldiği ve iyiliği ezdiği yolundaki inancı bir kez daha doğrulanmış durumdaydı. (Lara didn't even open her mouth. Her belief that evil reigns everywhere and crushes good was once again confirmed.) Bizim **ağzını bıçaklar açmıyordu** çünkü ne diyeceğimizi bilemiyordük. (There wasn't much we could do as things went off the rails and turned into a real war.) Lara, yılan olayından sonra-içine gömüldüğü sessizliği o toplantıda da bozmadı, **ağzını bıçaklar açmadı**. (At that meeting, Lara didn't break the silence buried after the snake incident, she didn't open her mouth.) **Ağzını bıçaklar açmadı**-gapirmaslik, o'gzini ochmaslik. - not talking . Sinonimi: **Lom-mim demaslik**. Synonym: Not to say Lom-mim.

“Do 'stining salomiga javoban bir qarab qo'yib, lom*mim demay o'tirgan yerida qo'l u zatdi.”

Suratsız adamlar ellerinde tüfeklerle nöbet tutuyordu ama bizim **ofkemiz o kadar tepemize çıkmıştı** ki silah falan dinleyecek halimiz yoktu (They had sentries with rifles in their hands, but

we were so angry that we could not bear to listen to weapons or any other talk.) **Ofkenin tepesine çıkmek-** g‘azabning oshishi.- increased anger.Sinonimi:gazabning uchiga chiqishi. Synonym: outburst of anger. Tera sochi tikka bo‘ldi.

Алҳамдулилло, мусулмонман. Сезган замон мена сочим тикка бўлди.
Агар онасининг унга бекитиқча юборган пулларини билиб қолса борми, ме-
на сочи тикка бўлиши турган гап эди.

Çaresizlik herkesin elini kolunu bađıyordu. (Everyone's hands were tied by impossibility.) **Elini kolunu bađlamak-**chorasiz qolmoq.-be helpless. Sinonimi:qo‘l oyog‘i bog‘liq,qo‘li bog‘liq. Synonym: hands and feet are tied, hands are tied.

“Шу тонда у ожиз бир махлуқ, қўли боғлиқ бир қул, ҳеч бир ишонадиган кишиси й
ўқ, ёлғиз ва Фақат...”

*Benim de **aklum karışmıştı** doğrusu. (To be honest, I was also confused.)* **Aklı karışmak-**sarosimaga tushmoq- to be confused.

*Yazar ve Lara martıları hiçbir zamân suçlamıyor, işin nasıl başladığını **gözden uzak tutmuyorlardı:** (The writer and Lara never blamed the seagulls and never forgot how it all started.)* **Gözden uzak tutmamak-**unutmaslik, e‘tiborsiz qoldirmaslik.- not to forget, not to ignore. Sinonimi:ko‘zdan qochirmaslik.- Synonym: **not to be overlooked.**

“Уқдингми? Кимда гумонинг бўлса, уни кўздан қочирма, изига туш! Жўна, эртаг
а келасан.”

Şaşkına dönmüş adalı komşularımıza “Siz deli misiniz?” - diye bağırdığın günü hiç unutmayacağım. (I'll never forget the day I yelled at our surprised island neighbors, "Are you crazy?"). **Şaşkına dönmek-**ajablanmoq, hayratlanmoq. - to be surprised, to be amazed.Son günlerde başlarına gelenlerden **şaşkına dönmüşlerdi.** They were shocked by what had happened in the last few days.

*Bunun üzerine çaresiz kalan ada halkı yine yönetim kuruluna **başvurdu.** (After that, the desperate islanders again appealed to the board of directors.)* **Başvurdu-**murojaat qildi-bosh urib keldi.- applied (chora izlab keldi) iloj izlab keldi. (he came looking for a solution) he came looking for a solution.

«...йигитнинг мактабда нима иши бор, ҳазиллашяпти деса, иш сўраб остонанга бош уриб
турубди, ана! Сиз кимсиз ўзи, нега бу ерга келдингиз.»

«...уларнинг қўкрагидан итариб бўлади, ахир улар бетоб, шифо излаб ҳузурингга
бош уриб келган!..” дер эди айримларнинг ўзини унга яқин олиб “белгиланган вақтдан...
»

«Мана, қулингиз остонангизга бош уриб келди, деди у қулимсираган-
ча, китоблардагидай бўш қўлини кўксига қўйиб.»

*Bu sözleri duyan halk büyük bir heyecana kapıldı ve bu değerli uzmanın yolunu **gözler oldu.** (Hearing these words, the people were excited and looked at the path of this valuable expert.)* **Gözler oldu-**ko‘z tikdi. Ko‘z tikmoq- umidvor bo‘lib qaramoq- look hopeful.Varianti:ko‘zini tikmoq (kimga, nimaga). Variant: to stare (to whom, to what).

“..экини қовжираса дурустми?Балки у одам бутун болачақаси билан экини-
га кўз тикиб ётгандир, экини битмаса, оч қолар, ялангоч қолар...”

“...согинганлигини, бугун туш кўрдим, Нури келади деб, эшикка ҳар кун кўз тикка
нини ва келар деб...»

O andaki yüz ifaden hiç aklından çıkmıyor aziz dostum. (I will never forget the look on your face at that time, my dear friend.) Aklından çıkmıyor- I don't forget, I can't get out of my mind. Antonym: to forget, to forget.

“..gʻuristonда ётишини ўйлаганида тилигача совуқ тер чиқаради. Додхо бошида н гʻuriston хаёлини чиқариб ташилаш учун тасбеҳини қўйиб ундан- бундан гапирган бўлди..”

“ “Сени жонимдан яхши кўраман”, “Эртаю кеч сени хаёлимдан чиқаролмайман ” деган сўзларни эшитишни хоҳламайдиган аёл бўлмаса керак. дунёда?!”

Summary

It is known that phraseological expressions express the meaning more strongly than the words of their synonyms and vividly reflect the imagery in them. Phraseological expressions are unique figurative expressions of clear conclusions drawn by people based on witnessing various events in life, evaluating various actions of people, summarizing experiences.

In conclusion, we can say that while analyzing the phraseological expressions in the texts placed in the Uzbek parallel text corpus, we can see that the above ideas apply to the Turkish language as well. One of the common features of both Turko-Uzbek languages, which are part of the Turkic language family, is the existence of alternatives of phraseological expressions related to both languages.

REFERENCES

1. Алефиренко Н.А. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка. Учебное пособие. -М: Флинта, Наука, 2010.
2. Маслова В.А. Лингвокультурология. Учебник. – Москва, Academia, 2001.
3. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии. Учебное пособие
4. – М. : Наука, 2009. – 184 с.
5. Usmanova Sh. Lingvokulturologiya. –Toshkent, 2019
6. Буранов Д. Сравнительная типология английского и тюркских языков. - М.: Высшая школа, 1983.
7. Usmanova Sh. Lingvokulturologiya fanidan maʼruzalar kursi. - Toshkent: 2014
8. Ömer Zülfü Livaneli. Son ada.Istanbul. Remzi kitabevi. -2008.
9. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. Тошкент: 1978.
10. Abduraxmonova N.Z. Fil.f.dok (DSc), OʻzMU dots.OʻZBEK TILI ELEKTRON KORPUSIDA ([HTTP://UZBEKCORPUS.UZ/](http://uzbekcorpus.uz/)) OGʻZAKI MATNLAR KORPUSINI YARATISHNING NAZARIY VA AMALIY MASALALARI. Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Issue 3 | 2022
11. Uzbekcorpus.uz. sources.
12. Tohir Malik.Shaytanat 1-kitob.1989.
13. Ulugʻbek Hamdam .Isyon va itoat. 2003
14. Qamchinbek Kenja.Palaxmon toshlari. 2010.
15. Oybek .Qutlugʻ qon.1940
16. Abdulla Qahhor.Dahshat.1949.
17. Xurshid Doʻstmuhammad .Men - sensiz, sen – mensiz. 2010.
18. Oʻlmas Umarbekov .Odam boʻlish qiyin. 1969.
19. Choʻlpon .Kecha va kunduz. 1936.
20. Omon Muxtor.Muhabbat oʻlimdan kuchli.2009.

21. Murod Mansur.Judolik Diyori 1-kitob.1998.
22. Said Ahmad.Kiprikda qolgan tong.2003.
23. Asqad Muxtor.Chinor.1969.
24. Pirmqul Qodirov.Erk.1968